

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

28 lutego 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Paweł Grzegorzczak (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)

SSN Agnieszka Piotrowska

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 28 lutego 2025 r. w Warszawie
skarg kasacyjnych R. AG (Spółka Akcyjna) w W. Oddział w P. i K. S.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 4 lutego 2022 r., VI ACa 848/19,
w sprawie z powództwa K. S.
przeciwko R. AG (Spółka Akcyjna) w W. Oddział w P.
o zapłatę,

I. oddała skargę kasacyjną pozwanego;

II. uchyla zaskarżony wyrok pkt 1 i 2:

**- w części oddalającej apelację powoda skierowaną przeciwko
oddaleniu przez Sąd Okręgowy w Warszawie wyrokiem z 10 lipca
2019 r., XXV C 583/19, powództwa o zasądzenie odsetek
ustawowych za opóźnienie od kwoty 414 089,94 (czterysta
czternaście tysięcy osiemdziesiąt dziewięć 94/100) złotych
za okres do dnia 30 grudnia 2021 r. oraz od dnia 5 stycznia 2022 r.
do dnia zapłaty,**

- w części zmieniającej wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z 10 lipca 2019 r., XXV C 583/19, przez uwzględnienie zarzutu zatrzymania

i w tych granicach sprawę przekazuje Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Władysław Pawlak

Paweł Grzegorzczuk

Agnieszka Piotrowska

[PG]

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 10 lipca 2019 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił powództwo K. S. skierowane przeciwko R. S.A. w W. - jego następcą prawnym jest pozwany R. AG (S.A.) w W. Oddział w P. (oznaczenie wynikające z art. 19 pkt 1 w zw. z art. 14 i art. 17 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. o zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych i innych osób zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jedn. tekst: Dz. U. z 2022 r., poz. 470) - o zasądzenie kwoty 414 089, 94 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia złożenia pozwu do dnia zapłaty, ewentualnie (w razie niezasadności zarzutu nieważności umowy kredytowej) o zasądzenie kwoty 161 460,26 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie oraz nakazanie pozwanemu przedstawienia rozliczenia dotychczasowych rat kapitałowo-odsetkowych z pominięciem bezskutecznych klauzul indeksacyjnych wraz z harmonogramem dalszych spłat.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że we wniosku kredytowym z 26 marca 2008 r. powód wnosił o udzielenie mu kredytu w kwocie 752 000 zł na zakup lokalu mieszkalnego na rynku wtórnym, a jako walutę wskazał CHF. Wraz z wnioskiem kredytowym powód złożył oświadczenie, że został zapoznany przez pracownika kredytodawcy z problematyką ryzyka kursowego związanego z kredytem

indeksowanym do waluty obcej oraz, że będąc w pełni świadomy ryzyka kursowego rezygnuje z możliwości zaciągnięcia kredytu w PLN i dokonuje wyboru kredytu indeksowanego do CHF, a także znane są mu postanowienia Regulaminu kredytu hipotecznego udzielonego w odniesieniu do kredytów indeksowanych do waluty obcej (dalej: „regulamin”). Ponadto powód został zapoznany przez pracownika kredytodawcy z ryzykiem zmiany stawki oprocentowania kredytu, które ma przełożenie na wysokość zobowiązania względem kredytodawcy oraz na wysokość rat kredytowych. 7 maja 2008 r. powód zawarł z E. S.A. Oddział w P. datowana na 25 kwietnia 2008 r. umowę o kredyt hipoteczny w kwocie 750 000 zł indeksowany do CHF na zakup lokalu mieszkalnego na rynku wtórnym, ze spłatą w 480 równych miesięcznych ratach kapitałowo - odsetkowych. Postanowiono, że kredyt jest oprocentowany według zmiennej stawki, na którą składa się zmienna stopa referencyjna LIBOR 3M (CHF) i stała marża.

W dniu 14 marca 2012 r. powód podpisał z poprzednikiem prawnym pozwanego aneks do umowy o kredyt hipoteczny, uprawniający go do spłaty rat kredytowych bezpośrednio w CHF.

W dniu 12 maja 2008 r. powód złożył dyspozycję wypłaty środków z kredytu hipotecznego w łącznej kwocie 750 000 zł, z czego 710 000 zł na rachunek osoby trzeciej, a 40 000 zł na własny rachunek. W okresie od 21 maja 2008 r. do 21 marca 2012 r. powód zapłacił na rzecz pozwanego i jego poprzedników prawnych kwotę 166 540, 29 zł, zaś w okresie od 21 kwietnia 2012 r. do 21 lutego 2018 r. kwotę 66 126,40 CHF.

Sąd Okręgowy uznał sporną umowę kredytową za nieważną, gdyż postanowienia dotyczące mechanizmu indeksacji, jako określające świadczenie główne, nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny, a przez to miały charakter abuzywny w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. Ponadto kredytodawca nie dopełnił w stosunku do powoda jako konsumenta przedkontraktowych obowiązków informacyjnych w zakresie ryzyk związanych z tego typu kredytem. Natomiast wobec zakwestionowania mechanizmu indeksacji nie można poszukiwać innego adekwatnego kursu walutowego dla dokonania rozliczeń między stronami, tym bardziej, że nie ma przepisów dyspozytywnych, które stanowiłyby podstawę

wyliczenia takiego kursu walutowego. W konsekwencji dalsze funkcjonowanie umowy, po wyłączenie z niej abuzywnych postanowień, które dotyczą głównych świadczeń stron, nie jest możliwe, gdyż nie da się jej wykonać, tj. określić wysokości świadczenia stron. Jednak dochodzone przez powoda roszczenie o zwrot spełnionych przez niego świadczeń, w wykonaniu nieważnej umowy, nie zasługiwało na uwzględnienie, gdyż art. 411 pkt 4 k.c. jednoznacznie wyklucza możliwość zwrotu świadczenia spełnionego zanim wierzytelność stała się wymagalna. Wprawdzie świadczenie powoda nie miało oparcia w wiążącej strony umowie (ponieważ ta była nieważna), ale nie było świadczeniem nienależnym, gdyż miało inną podstawę prawną, zaś spełnione przez pozwanego Bank świadczenie o charakterze pieniężnym oznacza, że ewentualnemu zwrotowi podlega kwota otrzymanego przez powoda bez podstawy prawnej świadczenia i nie ma w tym wypadku zastosowania zasada surrogacji. Stąd też świadczenia pieniężne w walucie polskiej ze strony powoda na rzecz pozwanego (166 540,29 zł) mają swoją podstawę prawną i nie stanowią nienależnego świadczenia do momentu, w którym nie przekroczyłyby swoją wysokością kwot, które powód otrzymał od pozwanego, a taka sytuacja w tej sprawie jeszcze nie nastąpiła. Natomiast w odniesieniu do zwrotu świadczeń spełnionych od 21 kwietnia 2012 r. do 21 lutego 2018 r. w kwocie 66 126,40 CHF oddalenie powództwa nastąpiło z tej przyczyny, że powód domagał się jej zapłaty w PLN, podnosząc, że nie istnieje na gruncie przepisów o świadczeniu nienależnym ani w ogólnych zasadach prawa zobowiązań podstawa prawna umożliwiająca dochodzenie w PLN świadczenia spełnionego w innej walucie.

Apelacje wniosły obie strony. Wyrokiem z dnia 4 lutego 2022 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji w ten sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 414 089,94 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 31 grudnia 2021 r. do 4 stycznia 2022 r., za jednoczesnym zaoferowaniem przez powoda na rzecz pozwanego kwoty 750 000 zł, a ponadto zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 11 817 zł tytułem kosztów procesu (pkt 1). Oddalił obie apelacje w pozostałej części (pkt 2) i zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 11 817 zł tytułem kosztów postępowania apelacyjnego (pkt 3).

Sąd drugiej instancji podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji odnośnie do abuzywności przewidzianego w umowie mechanizmu indeksacji oraz wpływu tej

wadliwości na byt prawny umowy kredytowej, a ponadto uzupełnił ocenę prawną Sądu Okręgowego w zakresie nienależytego wypełnienia przez pozwanego Bank w stosunku do powoda przedkontraktowych obowiązków informacyjnych co do związanego z tego rodzaju kredytem ryzyka. Powołując się na uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, wyjaśnił, że roszczenie powoda o zasądzenie kwoty 414 079, 94 zł zasługiwało na uwzględnienie bowiem, jeżeli bez bezskutecznego postanowienia umowa nie może wiązać, konsumentowi i kredytodawcy przysługują odrębne roszczenia o zwrot świadczeń pieniężnych spełnionych w wykonaniu tej umowy (art. 410 § 1 k.c. w zw. z art. 405 k.c.). Jeśli zaś chodzi o roszczenie odsetkowe, to w przypadku powoda zaczęło ono biec, z chwilą powstania stanu trwałej bezskuteczności umowy kredytowej, którą należy łączyć z datą, w której pozwany Bank dowiedział się, że należycie poinformowany powód, jako konsument, nie wyraził zgody na utrzymanie niedozwolonych postanowień umownych. Takie oświadczenie zostało złożone przez powoda w postępowaniu apelacyjnym w piśmie z 23 grudnia 2021 r., doręczonym pozwanemu w dniu 30 grudnia 2021 r. W związku ze skutecznym złożeniem przez pozwanego w postępowaniu apelacyjnym zarzutu zatrzymania wzajemnego świadczenia pieniężnego (powód zapoznał się z oświadczeniem pozwanego w tym przedmiocie 4 stycznia 2022 r.), nie może być już mowy o stanie opóźnienia w spełnieniu zasądzzonego na rzecz powoda świadczenia.

Skargi kasacyjne wywiodły obie strony.

Powód zaskarżył powyższy wyrok w części oddalającej roszczenie odsetkowe za opóźnienie od dnia wniesienia pozwu do dnia 30 grudnia 2021 r. oraz od dnia 5 stycznia 2022 r. do dnia zapłaty oraz uwzględniającej zgłoszony przez pozwanego zarzut zatrzymania i domagał się jego uchylenia i przekazania sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania, ewentualnie jego zmiany przez uwzględnienie żądania odsetkowego za opóźnienie od dnia wniesienia pozwu oraz oddalenie zarzutu zatrzymania. Zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj.: art. 455 k.c. w zw. z art. 87 Konstytucji RP w zw. z art. 481 § 1 k.c. przez przyjęcie, że doręczenie odpisu pozwu nie prowadzi do postawienia w stan wymagalności żądanej skonkretyzowanej kwoty wierzytelności, a w zamian tego określeniem dnia wymagalności roszczeń powoda na podstawie nie pochodzącej z obowiązującego źródła prawa, a w związku

z tym nieprawidłowe zastosowanie art. 481 § 1 k.c. w zakresie określenia daty, od jakiej należne są odsetki za opóźnienie; art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 6 i art. 7 dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej: „dyrektywa 93/13”) przez przyjęcie, że skutek braku związania konsumenta klauzulami nieuczciwymi następuje dopiero w związku z odmową potwierdzenia nieuczciwych warunków umownych; art. 487 § 2 k.c. w zw. z art. 69 ust. 1 pr. bank. przez zakwalifikowanie umowy kredytu jako umowy wzajemnej; art. 496 k.c. w zw. z art. 497 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie, a także przez uwzględnienie zarzutu zatrzymania w sposób naruszający jego społeczno-gospodarcze przeznaczenie; art. 89 k.c. w zw. z art. 94 k.c. i art. 58 § 3 k.c. przez uznanie, iż jednostronne, kształtujące oświadczenie materialnoprawne może zostać złożone z zastrzeżeniem warunku zawieszającego; art. 496 k.c. w zw. z art. 497 k.c., art. 455 k.c. i art. 120 k.c. przez uwzględnienie zarzutu zatrzymania w celu zabezpieczenia roszczenia niewymagalnego i jednocześnie przedawnionego.

Pozwany Bank zaskarżył wyrok Sądu odwoławczego w części uwzględniającej powództwo oraz oddalającą jego apelację i domagał się jego uchylenia oraz orzeczenia co do istoty sprawy przez oddalenie apelacji powoda i oddalenia powództwa w całości, ewentualnie jego uchylenia i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie do ponownego rozpoznania. Zarzucił naruszenia przepisów prawa materialnego, tj.: art. 385¹ § 1 w zw. z art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. w związku z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 poprzez ich niewłaściwe zastosowanie polegającego na braku wyodrębnienia w łączącej strony umowie klauzul ryzyka walutowego, dotyczących zastosowania mechanizmu indeksacji zobowiązania kredytowego kursem waluty obcej (klauzule ryzyka walutowego) oraz klauzul spreadów walutowych dotyczących wyłącznie odesłania do stosowanych przez bank kursów walutowych (klauzule spreadowe) oraz przyjęciu, że wszelkie obecne w łączącej strony umowie kredytowej klauzule związane z indeksacją kredytu kursem waluty obcej określają główne świadczenia stron; art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c. w związku z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 poprzez ich niewłaściwe zastosowanie, polegające na przyjęciu, że postanowienia umowy stron przewidujące indeksację kredytu kursem waluty obcej nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny; art. 385¹ § 1 i 2 k.c., poprzez jego niewłaściwe zastosowanie, polegające na przyjęciu,

że postanowienia dotyczące indeksacji stanowią niedozwolone postanowienia umowne; art. 69 ust. 3 pr. bank. i art. 65 k.c. oraz art. 358 § 2 k.c., wszystkich w związku z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 poprzez ich niezastosowanie, polegające na przyjęciu, że niedopuszczalnym jest odwołanie się przy wykładni umowy stron do bezwzględnie obowiązującego i bezpośrednio stosowanego przepisu prawa krajowego w postaci art. 69 ust. 3 pr. bank., bądź wykładni oświadczeń woli stron w myśl art. 65 k.c., bądź też normy dyspozytywnej w postaci art. 358 § 2 k.c. w miejsce uznanych za niedozwolone postanowienia umowne klauzul spreadów walutowych, odsyłających przy dokonywaniu rozliczeń w ramach stosunku umownego stron do tabel kursowych banku; art. 385¹ § 2 k.c. w związku z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 oraz w związku z motywem dwudziestym pierwszym tej dyrektywy poprzez jego niewłaściwe zastosowanie, polegające na przyjęciu, że na skutek stwierdzenia niedozwolonego (nieuczciwego) charakteru całego mechanizmu indeksacji zastosowanego w umowie dochodzi do wyeliminowania z umowy postanowień indeksacyjnych dotyczących zasad wypłaty oraz spłaty kredytu, a w konsekwencji do upadku umowy; art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 3 ust. 1 i art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13 poprzez jego niewłaściwe zastosowanie, polegające na przyjęciu, że postanowienie umowne ma charakter klauzuli niedozwolonej (jest sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta); art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. i art. 69 ust. 1 i 2 pr. bank. w brzmieniu obowiązującym w dacie zawarcia umowy kredytu na skutek przyjęcia, że konstrukcja umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej zawartej przez strony powinna być uznana za sprzeczną z istotą stosunku obligacyjnego; art. 496 k.c. w zw. z art. 497 k.c. w zw. z art. 455 k.c. w zw. z art. 481 § 1 k.c. poprzez przyznanie powodowi odsetek za opóźnienie od zasądzzonego świadczenia pieniężnego do daty podniesienia zarzutu zatrzymania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c. postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione z nim indywidualnie nie wiążą go, jeśli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień

określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane jednoznacznie.

Przepis ten stanowił wynik implementacji do polskiego porządku prawnego dyrektywy 93/13. Zważywszy na konstytucyjną hierarchę źródeł prawa, przepisy tej dyrektywy mają, w zakresie, który regulują, charakter nadrzędny w stosunku do przepisów prawa krajowego. Tak samo pierwszeństwo ma wykładnia przepisów tej dyrektywy dokonywana w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (wcześniej Europejski Trybunał Sprawiedliwości).

2. W wyroku z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że w sporze konsumenta z przedsiębiorcą z powodu abuzywnych klauzul umownych nie jest miarodajne zastosowanie art. 58 § 1 k.c. Rzecz bowiem w tym, że art. 385¹ i n. k.c. stanowią rdzeń systemu ochrony konsumenta przed wykorzystywaniem przez przedsiębiorców silniejszej pozycji kontraktowej, związanej z możliwością jednostronnego kształtowania treści wiążących strony postanowień, w celu zastrzegania klauzul niekorzystnych dla konsumenta (klauzul abuzywnych), i wprowadzają instrument wzmożonej - względem zasad ogólnych (w tym art. 353¹ k.c.) - kontroli treści postanowień narzuconych przez przedsiębiorcę, pod kątem poszanowania interesów konsumentów (por. też uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17), a także szczególną - odbiegającą od zasad ogólnych - sankcję mającą niwelować niekorzystne skutki zastosowania klauzul abuzywnych. W zakresie swego zastosowania wyłączają zatem regulacje ogólne, w tym dotyczące konsekwencji naruszenia właściwości (natury) stosunku prawnego. Dlatego też należy uznać, że w rozpatrywanym zakresie - tj. w zakresie naruszeń właściwości (natury) stosunku prawnego, które spełniają przesłanki określone w art. 385¹ i n. k.c. - reżim niedozwolonych postanowień umownych wyłącza także zastosowanie art. 58 § 1 k.c. w związku z art. 353¹ k.c.

W orzecznictwie za ugruntowane już należy uznać stanowisko, że mechanizm ustalania przez bank kursów waluty, który pozostawia bankowi swobodę, jest w sposób oczywisty sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta, a klauzula, która nie zawiera jednoznacznej treści i przez to pozwala na pełną swobodę decyzyjną przedsiębiorcy w kwestii bardzo istotnej dla

konsumenta, dotyczącej kosztów kredytu, jest klauzulą niedozwoloną w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134, z dnia 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18, z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18).

W przeszłości Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej prezentował stanowisko, że w odniesieniu do postanowienia stanowiącego elementu tzw. spreadu walutowego, art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, nie stoi na przeszkodzie, aby sąd krajowy zastąpił niedozwolone postanowienie umowne przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym (por. wyroki 30 kwietnia 2014 r., nr C - 26/13, Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt. i z 21 stycznia 2015 r., C - 482/13, Unicaja Banco SA v. Jose Hidalgo Rueda i in.). Orzecznictwo Sądu Najwyższego poszło jeszcze dalej i dopuszczało możliwość stosownego wypełnienia luki w umowie także w innych sytuacjach, zagrażających interesom konsumenta, również wtedy, gdy nie ma możliwości odwołania się do odpowiedniego przepisu dyspozytywnego (por. wyrok z dnia 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018 r., nr 7-8, poz. 79), a przy indeksacji prowadzącej do zmiany wysokości świadczenia zobowiązanego stanowi w istocie wariant waloryzacji sądowej, mają zatem zastosowania do niej przesłanki określone w art. 358¹ § 3 k.c. nakazujące rozważnie interesów stron i zasad współżycia społecznego w określaniu zmiany wysokości umownego świadczenia (por. uzasadnienie wyroku z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16). Odwoływano się też do art. 358 § 2 k.c. w wersji znowelizowanej ustawą z dnia 23 października 2008 r. (Dz. U. Nr 228, poz. 1506), który stanowi, że wartość waluty obcej określa się według kursu średniego ogłaszanego przez NBP, podkreślając, że może on stanowić wskazówkę pomocną w rozwiązaniu kwestii spreadu walutowego (por. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16), a także do analogii z art. 41 prawa wekslowego (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16). Ponadto przyjmowano, że postanowienie umowy kredytu zawierające uprawnienie banku do przeliczenia sumy wykorzystanego przez kredytobiorcę kredytu do waluty obcej (tzw. klauzula spreadu walutowego) nie dotyczy świadczeń głównych stron w rozumieniu art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK

1049/14, OSNC 2016 nr 11, poz. 134, z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16 i z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18).

W tej ostatniej kwestii w powołanym już wyroku z 30 kwietnia 2014 r., C - 26/13, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej uchylił się od oceny, czy będące częścią klauzuli indeksacyjnej postanowienie przewidujące spłatę rat w walucie krajowej, których wysokość była obliczana na podstawie kursu sprzedaży CHF stosownego przez kredytujący bank, określa główny przedmiot umowy, pozostawiając tę ocenę sądom krajowym. Jednak w późniejszym orzecznictwie Trybunał precyzował swoje stanowisko w tej materii, w ten sposób że za postanowienia umowne mieszczące się w pojęciu „główny przedmiot umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, należy uważać te postanowienia, które określają podstawowe świadczenie w ramach danej umowy i które z tego względu charakteryzują tę umowę (zob. wyroki z 26 lutego 2015 r., C - 143/13 i z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. v. Banca Romaneasca SA).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego w odniesieniu do powyższych kwestii sytuacja uległa zasadniczej zmianie po wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 3 października 2019 r., C- 260/18, w którym orzeczono, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, należy interpretować w ten sposób, że: - stoi on na przeszkodzie wypełnieniu luk w umowie, spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidującym, że skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów (w tym kontekście Trybunał nawiązał do wskazanych przez krajowy sąd pytający przepisów jak art. 56, czy art. 354 k.c.), które nie stanowią przepisów dyspozytywnych lub przepisów mających zastosowanie, jeżeli strony umowy wyrażą na to zgodę, a zatem możliwość zastąpienia abuzywnych postanowień umownych, która stanowi wyjątek od ogólnej zasady, zgodnie z którą dana umowa pozostaje wiążąca dla stron tylko wtedy, gdy może ona nadal obowiązywać bez zawartych w niej nieuczciwych warunków, jest ograniczona do przepisów prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym lub mających zastosowanie, jeżeli strony wyrażą na to zgodę i opiera się w szczególności na tym, że takie przepisy nie zawierają nieuczciwych warunków; - nie stoi on na przeszkodzie

temu, aby sąd krajowy, po stwierdzeniu nieuczciwego charakteru niektórych warunków umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i oprocentowanego według stopy procentowej bezpośrednio powiązanej ze stopą międzybankową danej waluty, przyjął zgodnie z prawem krajowym, że ta umowa nie może nadal obowiązywać bez takich warunków z tego powodu, że ich usunięcie spowodowałoby zmianę charakteru głównego przedmiotu umowy; - stoi on na przeszkodzie utrzymywaniu w umowie nieuczciwych warunków, jeżeli ich usunięcie prowadziłoby do unieważnienia tej umowy, a sąd stoi na stanowisku, że takie unieważnienie wywołałoby niekorzystne skutki dla konsumenta, gdyby ten ostatni nie wyraził zgody na takie utrzymanie w mocy.

Konstrukcja zastosowana w art. 385¹ k.c. i art. 385² k.c. ma realizować dyrektywne zadanie sankcyjne, zniechęcając profesjonalnych kontrahentów zawierających umowy z konsumentami do wprowadzania do nich niedozwolonych postanowień. Jak wskazuje się w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (zob. wyrok z 29 kwietnia 2021 r., C - 19/20, I.W. i R.W. przeciwko Bank BPH S.A.), wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany do stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, nawet jeśli warunek ten został zmieniony przez strony w drodze umowy, chyba że konsument poprzez zmianę nieuczciwego warunku zrezygnował z przywrócenia mu sytuacji, w jakiej znajdowałby się w braku tego warunku. Z przepisu art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie wynika, że stwierdzenie nieuczciwego charakteru pierwotnego warunku umownego miałoby co do zasady skutek w postaci unieważnienia umowy, jeśli zmiana tego warunku pozwala na przywrócenie równowagi między obowiązkami i prawami tych stron wynikającymi z umowy i na usunięcie wady obciążającej ten warunek. Jednak w wyroku z 8 września 2022 r., C - 80/21, C - 81/21 i C - 82/21, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej orzekł, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może, po stwierdzeniu nieważności nieuczciwego warunku znajdującego się w umowie zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, która to nieważność nie pociąga za sobą nieważności tej umowy w całości, zastąpić ten warunek przepisem dyspozytywnym prawa krajowego,

a ponadto stoją na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może stwierdzić nieuczciwy charakter nie całości warunku umowy zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, lecz jedynie elementów tego warunku, które nadają mu nieuczciwy charakter, w związku z czym warunek ten pozostaje, po usunięciu takich elementów, częściowo skuteczny, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku, który ma wpływ na jego istotę.

Zagadnienia związane z pouczeniem powoda jako konsumenta o skutkach nieważności umowy, w kontekście ewentualnej jego zgody na abuzywne postanowienia umowne, mają po ostatnich orzeczeniach Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej drugorzędne znaczenie. Otóż w wyrokach z 15 czerwca 2023 r., C - 520/21, z 7 grudnia 2023 r., C-140/22 oraz w postanowieniu z 11 grudnia 2023 r., C-756/22 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stwierdził, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w kontekście nieważności umowy kredytowej zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, stoją one na przeszkodzie takiej wykładni prawa krajowego, że instytucja bankowa może domagać się od konsumenta rekompensaty przekraczającej zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania umowy oraz ustawowe odsetki za zwłokę liczone od dnia wezwania do zapłaty, a ponadto w wyroku z 7 grudnia 2023 r., C-140/22 wyjaśnił, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w kontekście nieważności umowy kredytowej ze względu na przewidziane w niej abuzywne postanowienia, stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą wykonywanie praw, które konsument wywodzi z tej dyrektywy, jest uzależniona od złożenia przez tego konsumenta przed sądem oświadczenia, w którym twierdzi on, że nie wyraża zgody na utrzymanie w mocy tego abuzywnego warunku oraz że jest świadomy konsekwencji tego uznania nieważności umowy oraz wyraża on zgodę na uznanie umowy za nieważną.

W konsekwencji nie zasługiwały na uwzględnienie zarzuty kasacyjne pozwanego eksponujące ważność umowy, przy zastąpieniu abuzywnych klauzul przeliczeniowych średnim kursem NBP albo innym rynkowym wskaźnikiem.

Abuzywność klauzul przeliczeniowych w umowach kredytu denominowanego albo indeksowanego do waluty obcej, w kontekście jej wpływu na dalszy byt prawny

takiej umowy, nie wyczerpuje całości problematyki związanej z tego rodzaju kredytami. Istotniejsze znaczenie ma kwestia niedochowania przez pozwany Bank w stosunku do powoda jako konsumenta przedkontraktowych obowiązków informacyjnych w odniesieniu do ryzyka walutowego.

Kurs wymiany waluty obcej w stosunku do waluty krajowej zmienia się w długim okresie kredytowania, co utrudnia także kredytodawcy przewidzenia zmiany obciążenia finansowego, jakie może pociągać za sobą określony w umowie kredytu mechanizm przeliczeniowy. Jednakże okoliczność ta nie może uzasadniać niewskazania w postanowieniach umowy, a także w informacjach przekazywanych przez przedsiębiorcę konsumentowi przed jej zawarciem, kryteriów stosowanych przez bank w celu ustalenia kursu wymiany mającego zastosowanie do obliczenia kwoty wypłaconego kredytu i kwot poszczególnych rat. Konsument musi mieć zapewnioną możliwość zrozumienia, do czego się zobowiązuje (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 18 listopada 2021 r., C - 212/20, MP, BP przeciwko „A” prowadzącego działalność za pośrednictwem ‘A’ S.A.). Ciężar dowodu, że klauzula umowna w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 była jasna i zrozumiała spoczywa na przedsiębiorcy (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique). Z art. 3 i 5 dyrektywy 93/13, a także z pkt 1 lit. j i l oraz pkt 2 lit. b i d załącznika do tej dyrektywy wynika, że „do celów przestrzegania wymogu przejrzystości zasadnicze znaczenie ma kwestia, czy umowa wskazuje w sposób przejrzysty powody i specyfikę mechanizmu przeliczania waluty obcej, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak aby konsument mógł przewidzieć, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tego faktu konsekwencje ekonomiczne”. Zwrot „w innych warunkach” oznacza, że w momencie zawarcia umowy, konsument powinien móc przewidzieć to, co będzie w momencie spłaty poszczególnych rat miesięcznych. Ocena świadomości konsumenta przy zawieraniu umowy jest możliwa jedynie w ramach kontroli incydentalnej, a wszelkie wątpliwości co do spełnienia przez bank wymogu przejrzystości powinny być interpretowane na korzyść konsumenta. Dlatego też do

celów przestrzegania przez przedsiębiorcę w stosunku do konsumenta wymagania przejrzystości zasadnicze znaczenie ma to, czy umowa wskazuje w sposób jednoznaczny powody i specyfikę mechanizmu przeliczania waluty, tak by konsument mógł przewidzieć, na podstawie transparentnych i zrozumiałych kryteriów, wynikające dla niego z tego faktu konsekwencje ekonomiczne (zob. uzasadnienie wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 30 kwietnia 2014 r., C - 26/13, sprawa Árpád Kásler, Hajnalka Káslernè Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt.).

W aktualnym orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Sądu Najwyższego rozróżnia się abuzywność postanowień dotyczących kryteriów przeliczania waluty krajowej na walutę denominacyjną/indeksacyjną (klauzule kursowe), od innych klauzul, których zastrzeżenie w umowie jest także równoznaczne z obciążeniem konsumenta ryzykiem walutowym, tj., negatywnymi następstwami deprecjacji waluty krajowej (tzw. klauzule ryzyka walutowego) (zob. wyroki z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. v. Banca Romaneasca SA, z 22 lutego 2018 r., C - 119/17, z 20 września 2018 r., C - 51/17, OTP Bank Nyrt. i in. v. Terez Ilyez i in., z 14 marca 2019 r., C - 118/17, Zsuzsanna Dunai v. ERSTE Bank Hungary Zrt., z 6 grudnia 2021 r., C 670/20, ERSTE Bank Hungary Zrt., uzasadnienia wyroków Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., II CSK 382/18 i z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

Postanowienia umowy kredytu zawierające tzw. klauzulę ryzyka walutowego dotyczą głównego świadczenia konsumentów (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la République). W celu zadośćuczynienia wymaganiu ich transparentności, nie jest wystarczająca ogólna informacja przedsiębiorcy pozwalająca konsumentowi na zrozumienie, że w zależności od zmian kursu wymiany zmiana parytetu pomiędzy walutą rozliczeniową a walutą spłaty może pociągać za sobą niekorzystne konsekwencje dla jego zobowiązań finansowych, ani przedstawienie mu ewentualnych wahań kursów wymiany. Konsument powinien być jasno poinformowany, że podpisując umowę kredytu indeksowanego do waluty obcej, ponosi przez cały okres

obowiązywania umowy ryzyko kursowe, które z ekonomicznego punktu widzenia może okazać się dla niego trudne do udźwignięcia w przypadku silnej deprecjacji waluty, w której otrzymuje wynagrodzenie (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique oraz wyrok Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

W wyroku z 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że warunki umowy kredytu, które powodują skutek w postaci ponoszenia nieograniczonego ryzyka kursowego przez kredytobiorcę, mogą doprowadzić do powstania znaczącej nierównowagi wynikających z tej umowy kredytu praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta, jeśli przedsiębiorca nie mógłby racjonalnie oczekiwać, przestrzegając wymogu przejrzystości w stosunku do konsumenta, że ten konsument zaakceptowałby, w następstwie indywidualnych negocjacji, nieproporcjonalne ryzyko kursowe, które wynika z takich warunków (por. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

Z kolei w uzasadnieniu wyroku z 27 listopada 2019 r. II CSK 483/18, Sąd Najwyższy wskazał, że nie jest wystarczające wskazanie w umowie, że ryzyko związane z zmianą kursu waluty ponosi kredytobiorca oraz odebranie od niego oświadczenia o standardowej treści, że został poinformowany o ponoszeniu ryzyka wynikającego ze zmiany kursu waluty oraz przyjął do wiadomości i akceptuje to ryzyko. Wprowadzenie do umowy kredytowej zawieranej na wiele lat mechanizmu działania ryzyka kursowego, wymagało szczególnej staranności Banku w zakresie wyraźnego wskazania zagrożeń wiążących się z oferowanym kredytem, tak by konsument miał pełne rozeznanie konsekwencji ekonomicznych zawieranej umowy. W takim stanie rzeczy przedkontraktowy obowiązek informacyjny w zakresie ryzyka kursowego powinien zostać wykonany w sposób jednoznacznie i zrozumiale unaoczniający konsumentowi, który z reguły posiada elementarną znajomość rynku finansowego, że zaciągnięcie tego rodzaju kredytu jest bardzo ryzykowne.

W świetle dyrektywy 93/13, pojęcie znaczącej nierównowagi na niekorzyść konsumenta należy ocenić, przeprowadzając analizę przepisów krajowych mających zastosowanie w przypadku braku porozumienia stron, aby ocenić, czy i, w odpowiednim przypadku, w jakim zakresie postanowienia umowne stawiają konsumenta w sytuacji gorszej niż ta przewidziana w obowiązujących przepisach krajowych; aby ustalić, czy ta równowaga pozostaje „w sprzeczności z wymogami dobrej wiary”, należy sprawdzić, czy przedsiębiorca traktujący konsumenta w sposób sprawiedliwy i słuszny mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument ten przyjąłby dany warunek w drodze negocjacji indywidualnych (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 14 marca 2013 r., C - 415/11, Mohammed Aziz v. Caixa d'Estalvis de Catalunya Tarragona i Monresa, uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2). Rażące naruszenie interesów konsumenta oznacza nieusprawiedliwioną dysproporcję, na niekorzyść konsumenta praw i obowiązków wynikających z umowy, skutkujące niekorzystnym ukształtowaniem jego sytuacji ekonomicznej oraz jego nierzetelne traktowanie (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 3 lutego 2006 r., I CK 297/05, z 15 stycznia 2016 r., I CSK 125/15, OSNC - ZD 2017, nr 1, poz. 9; z 27 listopada 2015 r., I CSK 945/14, z 30 września 2015 r., I CSK 800/14, z 29 sierpnia 2013 r. I CSK 660/12).

Konsument jest stroną słabszą w stosunku do przedsiębiorcy, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania. Z tej przyczyny art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje, że nieuczciwe warunki nie będą wiążące dla konsumenta. Jest to przepis bezwzględnie wiążący, który zmierza do zastąpienia formalnej równowagi praw i obowiązków stron, ustanowionych w umowie, równowagą rzeczywistą, która przywraca równość stron. Sąd krajowy zobowiązany jest do zbadania z urzędu, czy dane warunki umowne wchodzące w zakres stosowania dyrektywy mają nieuczciwy charakter i by dokonawszy takiego badania, zniwelował brak równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą (zob. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 4 czerwca 2009 r., C - 243/08, Pannon GSM, motywy 31,32, z 14 czerwca 2012 r., C - 618/10, Banco Espanol de Credit SA, v. Joaquin Calderon Camino, motywy 39, 40, 42,43, a także wyrok z 3 marca 2020 r., C - 125/18, Gomez del Moral Guasch, motyw 62).

Z tych względów w odniesieniu do skargi kasacyjnej pozwanego Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

3. W wyroku z 14 grudnia 2023 r., C- 28/22 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej kolejny raz stwierdził, że w razie stwierdzenia nieważności umowy kredytowej zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, konsument jest uprawniony do domagania się od przedsiębiorcy zwrotu świadczeń spełnionych przez konsumenta w wykonaniu tej umowy oraz odsetek za opóźnienie od momentu upływu terminu nałożonego na danego przedsiębiorcę do wykonania tego zobowiązania, po tym jak przedsiębiorca ten otrzyma wezwanie do zwrotu tego świadczenia.

W konsekwencji nie sposób odeprzeć zarzutu naruszenia art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 w zw. z art. 455 k.c. i art. 481 § 1 k.c.

Z kolei w postanowieniu z dnia 8 maja 2024 r., C - 424/22, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą w kontekście stwierdzenia nieważności zawartej przez instytucję bankową z konsumentem umowy kredytu hipotecznego z uwagi na nieuczciwy charakter niektórych warunków tej umowy powołanie się przez tę instytucję na prawo zatrzymania prowadzi do uzależnienia przysługującej konsumentowi możliwości uzyskania przez niego zapłaty kwot, które zasądzono od wspomnianej instytucji ze względu na skutki restytucyjne wynikające ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru tych warunków, od równoczesnego zaofiarowania przez tego konsumenta zwrotu albo zabezpieczenia zwrotu całości świadczenia otrzymanego od tej samej instytucji przez konsumenta na podstawie wspomnianej umowy, niezależnie od spłat dokonanych już w wykonaniu tej umowy.

Dlatego zasługiwał na uwzględnienie również zarzut naruszenia art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 w zw. z art. 497 k.c. i art. 496 k.c.

W związku z uwzględnieniem tego zarzutu bezprzedmiotowe okazały się pozostałe zarzuty kasacyjne powoda.

Z tych względów w odniesieniu do skargi kasacyjnej powoda i kosztów postępowania kasacyjnego wywołanego skargami kasacyjnymi obu stron Sąd

Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. w zw. art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 398²¹ k.p.c.

Nie było podstaw do uchylenia zaskarżonego wyroku w odniesieniu do orzeczenia o kosztach postępowania za obie instancje, gdyż rozstrzygnięcia o spornym, w niniejszym postępowaniu kasacyjnym, roszczeniu odsetkowym oraz zarzucie zatrzymania nie generowało w dotychczasowym postępowaniu przed Sądami obu instancji dodatkowych i samodzielnych kosztów procesu.

Sąd Najwyższy orzekł kasatoryjnie bowiem Sąd odwoławczy nie poczynił ustaleń faktycznych w odniesieniu do daty wymagalności roszczenia powoda, zaś prawidłowe zastosowanie prawa materialnego wymaga dokonanie kompletnych ustaleń faktycznych..

[PG]

[a.ł]